

Олександр Бокайло

ОРГАНІЗАЦІЯ «ЗАРЕВО»: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено спробу охарактеризувати та класифікувати джерела до вивчення історії діяльності товариства «Зарево» в діаспорі. В основі дослідження було використано комплексну або комбіновану схему класифікації джерел, за допомогою якої і вдалося включити всі доступні матеріали. Автор прийшов до висновку про те, що джерельну базу можна вважати репрезентативною та такою, яка дозволяє об'єктивно і достовірно вивчати окреслену наукову проблему.

Ключові слова: «Зарево», джерельна база, комунікат, ідеологічна платформа, статут, Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ), інформаційні бюлетені.

Діяльність студентського, а згодом і академічного товариства «Зарево» в країнах Західної Європи: Німеччині, Італії, Франції, Австрії, Великобританії та США і Канаді є невід'ємною частиною української історії, історії української державності. Вивчення цієї мало досліджуваної досі тематики є актуальною та має наукове значення.

Класифікація джерельної бази стає важливим завданням для кожного дослідника минулих часів. У вітчизняній історичній науці питання джерелознавства розроблялися як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Формування джерельної бази кожного конкретного дослідження супроводжується вибором відповідної класифікаційної схеми, яка повинна ґрунтуватися на загальних принципах класифікації та має включати повний перелік видів джерел, що стосуються проблематики. Не менш важливим завданням є локалізація місця пошуку джерел. Як зазначав Я. Калакура, простежується кілька підходів до класифікації історичних джерел, проте найбільшого визнання здобули комплексні або комбіновані схеми, запропоновані М. Ковальським та М. Варшавчиком з акцентом на мету, спрямованість, призначень історичних джерел, які дають змогу включити всю сукупність джерел. Саме на основі цих класифікаційних схем побудована класифікація джерельної бази з обраної тематики [24; 30; 39].

Значний масив опублікованих та неопублікованих джерел до вивчення історії товариства зберігається в бібліотечних та архівних фондах Інституту досліджень української діаспори Національного університету «Острозька академія». Тут зберігається частина архіву Українського історичного товариства, окремими складовими якого є особисті архіви колишніх членів «Зарева» Л. Винара, Б. Винара та частина архіву одного із керівників організації М. Антоновича, які містять значну кількість епістолярних джерел та матеріалів до вивчення діяльності організації «Зарево», зокрема листування з Д. Пілецьким, Б. Винарем, Л. Винарем, Ф. Ткаченком, П. Стерчом, М. Плав'юком, П. Дорожинським, О. Зінкевичем [9, с. 57-59]. Зберігається тут і одне з основних джерел мемуарного характеру – машинописні спогади Б. Винара під назвами «Зарево» і «Розбудова держави». Доступною є й значна кількість видань організації: «Бюлетень Зарева», журнал «Розбудова держави», інформаційні бюлетені «Листки Дружби», «Юність» та загальновідомі періодичні видання діаспори. Серед останніх – студентська преса, у якій зустрічаємо повідомлення та замітки про діяльність товариства, статті членів товариства, оголошення. Частина з них зберігається в колекції професора Л. Винара та Українського історичного товариства (далі – УІТ), що є складовою частиною бібліотечно-архівної збірки Інституту. Деякі матеріали до вивчення діяльності організації є складовою частиною архіву УІТ, який був переданий до відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (частини приватних архівів М. Антоновича, А. Жуковського, Б. Винара).

Велика кількість джерельних матеріалів зберігається в недержавному Музеї-архіві і Документаційному центрі українського самвидаву при видавництві «Смолоскип». В окремому архіві О. Зінкевича, у фонді «Студентські та молодіжні організації», представлена незначна частина офіційного листування Центрального Еміграційного Союзу Українського Студентства (далі – ЦЕСУС) за різні роки. Основний масив наявних там джерел, складають епістолярії, у яких

міститься інформація і про діяльність «Зарева». Це здебільшого листування О. Зінкевича – багатолітнього члена товариства. Архів вміщує різноманітні діловодні матеріали, інформаційні бюлетені ТУСМУ (Товариство Українських Студентів ім. Миколи Міхновського ідеологічної націоналістичної організації прихильників ОУН(б). – Б. О.). В окремих справах крім епістолярних джерел зберігаються діловодні та інформаційні матеріали. Частина архіву присвячена безпосередньо «Зареву» та хронологічно поділена за роками (від 1949-1968 року) в межах окремих справ, окрім матеріалів за 1961 та 1967 роки. Тут зберігаються й матеріали з архіву М. Антоновича за 1950-1955 роки. Частина джерел була виявлена окремо у фонді «Листування, матеріали», у справах «Смолоскип» листи до редакції», «Смолоскип» листування редколегії»; у фонді «Громадські і політичні організації листування матеріали» у справах «РМ-РПА-КРК-СМ» за 1956, 1966 роки, у справі «РМ-РПА-КРК-СМ листування» за 1970 рік. Окремий архівний фонд присвячений журналу «Смолоскип», який також є комплексним джерелом до вивчення історії організації.

У недержавному архіві ОУН у Києві [56] зберігається частина архіву члена «Зарева», а пізніше – видатного громадського та наукового діяча, голови Наукового товариства ім. Шевченка в Європі А. Жуковського, яка стосується безпосередньо діяльності організації. В архіві зберігаються деякі примірники «Бюлетеню Зарева», «Листка Дружби», офіційне листування – обіжні листи Крайового Проводу в США, обіжники нью-йоркської клітини «Зарева» за 1965, 1966 роки. Частина архіву складає приватне листування А. Жуковського, більшість листів стосується безпосередньо справ, пов'язаних з організацією та її діяльністю на території Європи, зокрема Франції, де мешкав А. Жуковський. Цей архів, очевидно, можна вважати частиною архіву «Зарева», який намагався зібрати А. Жуковський. Окрім примірників періодики організації та листування тут зберігаються діловодні матеріали, звіти, інформаційні листки, анкети та заяви про вступ до товариства, членські анкети, перша частина інформаційного листка економічної комісії, машинописні оригінали статей А. Жуковського, деякі з яких були опубліковані в «Розбудові держави». Окрему частину архіву становлять діловодні матеріали, звіти та обіжні листи, офіційне листування, об'єднані тематикою першого європейського з'їзду «Зарева» в 1951 році. Частина їх публікувалася в «Листку Дружби».

Велика кількість джерел до вивчення історії товариства зберігається в архівних фондах Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі – ЦДАВО). Джерелами дослідження діяльності «Зарева» є частина матеріалів фондів № 38 «Світова координаційна рада ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІСНО)», № 44 «Жуковський Аркадій Іларіонович (1922 р. н.), науковий та громадсько-політичний діяч», № 39 «Організація державного відродження України (ОДВУ)». Найбільше уваги заслуговує фонд № 54 «Об'єднання Українських Академічних Товариств «Зарево» в США» у якому містяться документальні матеріали, що стосуються діяльності Центрального та Крайового Проводу в США за різні роки, листування тогочасного голови Крайового Проводу в США М. Герця та джерела до вивчення організаційно-видавничої діяльності організації.

Усі джерела до історії «Зарева», як опубліковані, так і неопубліковані, умовно можна розділити на такі групи: документальні, нарративні та аудіовізуальні.

Документальні джерела, класифікуючи за змістом та за метою створення, можна поділити на такі групи: 1) звіти; 2) діловодні матеріали (комунікати, членські анкети та заяви, збіркові листи, списки, протоколи резолюції, рахунки, інструкції, проекти та ін.); 3) статuti; 4) інформаційні матеріали (інформаційні листки, бюлетені, хроніки, обіжні листи, повідомлення, програми конференцій та з'їздів, оголошення, запрошення).

Наративні джерела поділяємо на такі групи: 1) статті та замітки в періодичних та неперіодичних виданнях організації – «Бюлетені Зарева», «Розбудові держави», «Листку Дружби» та ін.; 2) публікації про організацію та статті членів організації в інших періодичних та неперіодичних виданнях діаспори та в пресі; 3) епістолярні джерела (приватні та організаційні); 4) спогади, статті-спогади. Візуальні джерела представлені опублікованими фотографічними матеріалами.

Загалом наявна джерельна база є достатньо репрезентативною для комплексного вивчення основних напрямів діяльності організації. Найбільш повноцінними і цілісними документальними джерелами до комплексного вивчення окремих аспектів активності товариства є *звіти*. Звітний матеріал досить різноманітний та інформативно наповнений. Частина звітів була опублікована в періодичних виданнях організації. Перші опубліковані звітні матеріали зустрічаємо в інформаційному бюлетені товариства «Листку Дружби», частина 4-5 за 1951 рік, які стосуються

фінансового стану Стипендійного фонду ім. О. Ольжича, та дають змогу простежити кількість жертводавців та пожертв [37]. Звіти, що стосуються діяльності фонду, публікуються і в наступних «Листках дружби». Так, у окремій рубриці «Сторінка Стипендійного фонду ім. О. Ольжича», у частині шостій інформаційного бюлетеню за 1951 рік опубліковано фінансовий звіт за час від жовтня 1950 до березня 1951 року, з якого стає відомо про загальну кількість активів фонду у сумі 116 доларів і 75 центів [17]. Звітність Стипендійного фонду публікували і в періодичному виданні товариства «Розбудова держави» [49; 25]. У сьомій частині «Листка Дружби» опубліковано найбільше звітних матеріалів за час від другого до третього з'їзду «Зарева», який відбувся 30 червня – 1 липня в Торонто. Тут опублікований звіт тогочасного провідника «Зарева» М. Антоновича, у якому, окрім поданої звітної інформації автор проливає світло на діяльність окремих членів товариства, працю комісії, аналізує загальне фінансове становище організації [2]. Інформативним є звіт першого заступника Провідника організації та представника на теренах США П. Стерча, опублікований у «Листку Дружби» від 1951 року (частина 7(2)). У ньому автор в окремій частині висвітлює діяльність представництва, згадує про заснування клітин на цій території, висловлює власний погляд на дискусійне на той час питання легалізації та потреби включення «Зарева» в статутні рамки ОДВУ [45]. В цьому ж «Листку...» опубліковано і звіт організаційного референта товариства П. Дорожинського [16], звіт фінансової реферантури [18], річний звіт із діяльності представництва на Західну Європу [21], звіт із діяльності комісії А. Жуковського [20], звітні матеріали Стипендійного фонду ім. О. Ольжича [47]. Наступні опубліковані звітні матеріали зустрічаємо в «Листку Дружби» за 1961 рік. У цьому числі опубліковано звіт Л. Винара про багатолітню діяльність клівландської клітини «Зарева» [14]; звіт із діяльності осередку товариства ім. О. Ольжича у Філадельфії за час від 9 травня 1959 до 12 березня 1961 року [23]; звіт із діяльності нью-йоркської клітини організації з 1959 до 1960 року та від 10-го квітня 1960 до 21 квітня 1961 року [22; 43] та інші звіти, котрі стосувалися цього періоду, що переважно містять інформацію про різні аспекти діяльності «Зарева» на території США. Загалом можна зробити висновок, що звіти про працю товариства публікувалися не в кожному випуску та часто неповно відображали основні напрямки діяльності товариства. При цьому слід врахувати і те, що «Листок Дружби» видавався неперіодично, протягом тривалого періоду і в різних місцях. Так, зовсім не зустрічаємо ніяких звітних матеріалів у доступних «Листках Дружби» за липень 1966 року (частина 1 (14)) [28], серпень 1967 року (частина 1 (15)) [29].

Частина звітів так і не було опубліковано й вони зберігаються в архівних фондах. Серед таких – звіт організаційного референта П. Дорожинського від 20 травня 1950 року до 30 червня 1951 року [5]. Заслужують уваги і звіти, котрі не пов'язані з діяльністю «Зарева» зокрема, а стосуються акцій, у яких товариство брало участь. Наприклад, «Касовий звіт Комітету Побудови Пам'ятника О. Ольжича» дає змогу визначити фінансові вкладення на пам'ятник О. Ольжичу, який був збудований у Ліпгайтоні в 1977 році за сприяння в тому числі й товариства «Зарево» [51]. Серед документів окремого фонду ЦДАЗУ, присвяченого «Зареву», зберігається рукописний «Звіт уступаючого голови КП Зарева в ЗДА (З'єднані Держави Америки. – О. Б.) за час від 29 вересня 1963 р. до 27 листопада 65 р.» М. Герця. Цінність цього документу полягає в тому, що автор комплексно підходить до відображення діяльності товариства, а саме: пресових справ, фінансового стану, функціонування клітин, подає інформацію про громадську активність членів організації та інше [54].

Діловодні матеріали до історії товариства, котрі складають основну частину документальних джерел, різноманітніше представлені як у видовому, так і хронологічному відношенні. Серед опублікованих перш за все потрібно виокремити *комунікати*. Їх можна відносити до діловодних матеріалів виходячи з аналізу мети створення та змісту. Вже в першому числі періодичного видання «Бюлетеню Зарева» розміщено комунікат «Українська молоде!», у якому автор намагається донести до молодих українців основні ідеї та положення, яких дотримується «Зарево», закликає долучитися до дослідження актуальної наукової проблематики в комісіях товариства, не залишатися осторонь питання поневоленої української нації [48]. Публікуються комунікати і в «Листку Дружби». Наприклад, у частині 4-5 від 1951 року опубліковано комунікат пресової реферантури товариства з проханням надсилати на адресу Б. Винара всі матеріали з української та зарубіжної преси, пов'язані з «Заревом» [4]. Змістове наповнення комунікатів організації було досить різноманітним, у «Листку Дружби», частина 2, за 1960 рік опубліковано комунікати, які стосувалися річниці вшанування пам'яті О. Ольжича, проведення в Монреалі з'їзду «Зарева» 26-27 травня, з приводу налагодження діяльності комісії тощо [27]. Частина комунікатів так і

не була опублікована, очевидно через неможливість реалізації видавничих проектів товариства. Серед неопублікованих комунікатів треба відзначити ті, які створювалися до певних подій, заходів товариства та мали організаційне значення. Так, наприклад, зустрічаємо комунікат до другого з'їзду «Зарева» в Мюнхені [4], до третього з'їзду в Торонто [3] тощо.

Серед діловодних матеріалів, важливим і найбільш поширеним джерелом є *членські анкети, заяви та реєстраційні листки*. Частина членських анкет та заяв про вступ до товариства, списки членів товариства зберігається в Архіві ОУН у Києві та у фонді «Зарева» в ЦДАЗУ. Ці джерела, подекуди, є єдиним носієм інформації про особу члена товариства, його освіту, побутові умови, наукові зацікавлення та напрямок обраної діяльності у фахових (ділових) комісіях товариства (напр., серед інших є збережені заяви О. Зінкевича [6], В. Смереки [7] та ін.). Списки членів організації містять відомості про кількість окремих клітин (осередків), адреси, склад Крайового Проводу товариства, інформацію про місце поселення та активність студентів цього терену, можливість створення нових осередків [55].

Протоколи подають інформацію, якої переважно не було в інших джерелах, із них можна почерпнути відомості про засідання Центрального та Крайового Проводу, організаційну роботу, напрямки діяльності клітин, взаємозв'язок з іншими громадськими організаціями [31; 32]. Так, із «Протоколу з другого засідання Крайового Проводу від 12 лютого 1966 року», стає відомо про плани відновлення видання «Розбудови держави» в кінці грудня того ж року і мав виходити у вигляді тематичного збірника [33], які однак так і не були реалізовані.

Статути та їх проекти відображали ідеологічну позицію, завдання та функції товариства, хоча вони змінювалися та доповнювалися відповідно до умов праці та завдань, які ставила перед собою організація. Очевидно, що перший статут був прийнятий на установчих зборах 28-29 травня 1949 року. Цей статут, виявлений нами в архіві О. Зінкевича, визначав основну мету та завдання, характер та структуру, права та обов'язки фізичних, почесних, правних членів організації, умови втрати прав члена організації тощо. Найвищою інстанцією управління діяльністю визначався з'їзд, на якому могли бути внесені зміни до статуту, далі в організаційній ієрархії йшов Провід, Контрольна комісія та суд товариства [34]. В архіві О. Зінкевича зберігається проект змін статуту товариства, що був ініційований третім з'їздом [35] та текст повного виправленого варіанту статуту, який відрізнявся від зразка 1949 року [36]. Найбільш розширений варіант статуту був прийнятий на з'їзді «Зарева» в Нью-Йорку 18-21 травня 1961 року. Його текст зберігається в ЦДАЗУ [52]. Згодом саме цей варіант статуту та ідеологічної платформи без змін було опубліковано в «Листку Дружби», (частина 1(13)) за 1964 рік.

З усіх документальних джерел найбільш поширеними є *інформаційні матеріали*. Основними джерелами цього типу є інформаційні листки та бюлетені товариства. Окремими опублікованими комплексними джерелами такого характеру, які включають і інші групи джерел, у тому числі і нарративні, є періодичний «Бюлетень Зарева» та неперіодичний інформаційний бюлетень «Листок Дружби». Перш за все, варто згадати, що в «Бюлетені Зарево» часто публікувалась хроніка діяльності окремих клітин товариства [50]. Згодом, до 1954 року, вона оприлюднювалась і в окремій рубриці журналу «Розбудова держави» під назвою «З діяльності Зарева». Хроніка діяльності товариства неперіодично публікувалась і в газеті «The Ukrainian Weekly». Окрім того, варто згадати, що тут, починаючи з 1962 до 1967 року, періодично з'являється окрема «Сторінка Зарева». На сторінках цього ж видання публікувалися й інші інформаційні матеріали, пов'язані з організацією [46]. Оголошення та запрошення на академічні вечори, влаштовані товариством, зустрічі, доповіді, святкові події зустрічаємо на сторінках українського щоденника «Свобода», починаючи від 1950 року і до часу припинення діяльності організації. Два останні періодичні видання є доступними для використання в електронному варіанті.

Поширеним інформаційним джерелом є *обіжні листи, обіжники* товариства. Деякі з обіжників виходили друком. Так, наявні обіжники нью-йоркської клітини «Зарева» періоду 1965 – 1966 років, створювалися, очевидно, для реалізації організаційних проектів клітини [38]. Обіжні листи найчастіше виконували функції закритих звернень до окремих членів товариства, провідів, клітин для поінформування щодо найважливіших завдань та напрямків подальшої праці товариства, співпраці з іншими організаціями. Саме у форматі обіжників чи обіжних листів, поширювалася організаційна інформація для окремих членів для вирішення дискусійних та нагальних питань. Так обіжник, за лютий 1960 року (частина два), інформував колишніх членів Крайових Проводів про передання діловодних книг та архівних матеріалів товариства, адже готувалося видання інформативної брошури про «Зарево» [53].

До наративних джерел першої групи відносимо статті та замітки членів товариства, які публікували в періодичних та неперіодичних виданнях організації. Варто розглядати їх окремо і як комплексні наративні джерела – «Бюлетень Зарево», інформаційний бюлетень «Листок Дружби», журнал «Розбудова Держави». Перші два випуски «Бюлетеню Зарево» вийшли в Мюнхені в 1949, 1950 році циклостилем, третій був виданий у Монреалі 1951 року. Окрім опублікованих документальних джерел видання містили наукові та публіцистичні статті з різної тематики, серед яких були й програмні. Зокрема, це статті М. Антоновича «Наші завдання на ідеологічному фронті», «Праця комісій», «План праці з ділянки: суспільно-громадські рухи в Україні в ХІХ–ХХ столітті», М. Плав'юка «Високошкільний тиждень ЦЕСУС-у», А. Жуковського «Завдання та побудова Централі Українських Студентських Товариств Національного Солідаризму», Б. Винара «Проект праці Економічної Комісії» та ін. [11; 10].

У «Розбудові держави», поряд із публікаціями членів організації, друкувались і праці відомих учених О. Оглоблина, І. Мірчука, Я. Пастернака, Д. Чижевського, В. Яніва та ін.

Матеріали, що дозволяють відтворити діяльність товариства публікують в окремих рубриках «Розбудови держави», назви яких, однак, постійно змінювались. У першому ж числі з'являються рубрики «Проекти планів праці діяльностей комісій Зарева», «Надіслане до редакції», «Зарево на сторінках української преси». У другому числі дві рубрики присвячені діяльності комісій: «З праць комісій» та «До проблематики праць комісій». Ці ж рубрики, проте під іншими назвами зберігаються до припинення видання журналу в 1958 році. Варто згадати, що редакторами журналу були М. Антонович (1949–1954 рр.) та Б. Винар (до 1957 р.), останній 22 номер з'явився за редакцією М. Антоновича в Торонто [57, с. 81–82].

Комплексне джерело «Листок Дружби», як неперіодичний інформативний бюлетень товариства, видавали не систематично, а з тривалими перервами. Цінність джерела полягає в тому, що «Листок Дружби», у якому, окрім документальних джерел публікували також і статті членів організації, продовжував виходити і після припинення видання «Розбудови держави». Доступними є окремі примірники за 1960, 1961, 1964, 1966 та 1967 роки, інформативне наповнення яких є подекуди єдиним джерелом до вивчення цього етапу діяльності товариства.

Безпосередньо діяльності товариства були присвячені дискусійна стаття М. Герця «До питання приєднання нових членів» [15] та стаття Б. Винара «Праця з комісій Зарева», у якій автор із перспективи часу дає оцінку праці членів «Зарева» й відомих науковців у студійних комісіях. Як згадує автор, економічна комісія товариства, багатолітнім головою якої був Б. Винар, видавала окремі інформаційні бюлетені, що стосувалися цієї тематики [13]. Уваги дослідника заслуговує інформаційний листок літературної комісії «Юність», три номери якого вийшло в Мюнхені в 1949–1951 роках. Загалом, на основі статей та матеріалів наративного характеру, опублікованих на сторінках видань товариства, можна простежити еволюцію внутрішньо-організаційних відносин.

Про діяльність організації згадується і в статтях, що публікувалися в інших періодичних та неперіодичних виданнях і збірниках. Такі публікації зустрічаємо в періодичному органі Центральної Управи ОДВУ «Самостійна Україна», що з 1973 року виконує роль видання Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (до яких у різні періоди належало і «Зарево»). Окрім статей, присвячених безпосередньо діяльності товариства, починаючи з 1950 року публікуються пресові повідомлення, у яких подається як інформація про «Зарево», так і про взаємодію двох організацій, котрі спочатку входили до об'єднання Братніх Організацій (БО). На сторінках видання дізнаємося про спільні акції, з'їзди, конференції, імпрези, загалом студентське та громадське життя. Так, наприклад, стаття «П'ятий З'їзд Зарева», опублікована в журналі, подає вичерпну інформацію про подію, яка відбулася 14 серпня 1955 року в Мюнхені [44].

У журналі «Смолокип», багатолітнім редактором якого був член «Зарева» О. Зінкевич, поряд з іншими статтями, що стосувалися студентської проблематики, багато публікацій присвячено і «Зареву».

У цей час публікації, що є джерелом до вивчення діяльності організації, з'являються і в іншій українській періодиці. Такі повідомлення містять щоденник «Свобода», пресовий орган ЦЕСУС-у – академічний журнал «Горизонти», «Українське Слово». З приводу відзначення 10-ліття діяльності товариства в «The Ukrainian Weekly» було опубліковано статті М. Антоновича «Видавнича діяльність «Зарева» та її майбутнє», М. Плав'юка «Пройдений шлях», М. Данилюка «Завдання «Зарева» на майбутнє» [42]. До нагоди проведення загального з'їзду «Зарева» в Нью-Йорку в 1967 р. «The Ukrainian Weekly» містить статтю «Перед Світовим Конгресом «Зарева» [40].

Значну частину джерел складає *епістолярій*, як офіційний так і особистий. Ці групи джерел представлені як опублікованим, так і неопублікованим листуванням (яке переважає). Зрозуміло, що сьогодні з різних причин не віднайдено всі джерела, що належать до цієї групи а лише епістолярій окремих діячів організації. Втім, цінним джерелом є епістолярій М. Антоновича, Л. Винара, А. Жуковського, П. Стерча, О. Зінкевича, М. Герця, В. Дмитріюка, Д. Пілецького та ін. Основне інформаційне наповнення цих джерел стосується, перш за все, початкової стадії функціонування товариства та повноцінно відображає діяльність організації в 1949–1955 і частково – у наступних роках. Виключення становить приватне та офіційне листування членів організації, зібране в архіві О. Зінкевича, яке стосується більш пізнього періоду, до 1968 року. Приватне та офіційне листування М. Герця, багатолітнього голови Крайового Проводу «Зарева», охоплює період 1959–1969 років. Це джерело є особливо цінним для дослідника адже саме з офіційного листування можна прослідкувати взаємозв'язки «Зарева» з іншими товариствами та установами, а саме з ОДВУ, Центральним Комітетом Вшанування Пам'яті Симона Петлюри, УІТ та ін.

В Архіві ОУН у Києві зберігається листування представників «Зарева» з ПУН – це листування А. Мельника з М. Антоновичем, періоду 1950–1962 рр. Весь комплекс епістолярних джерел (приватне та офіційне листування) відображає особистісний вимір життя та діяльності деяких членів товариства, проливаючи світло на особливості взаємовідносин між ними. Аналіз епістолярію дозволяє зробити висновок, що основний поточний інформаційний обмін між членами товариства та окремими організаційними структурами, іншими організаціями, відбувався саме шляхом листування. Часто листування є єдиним носієм інформації про деякі аспекти діяльності товариства.

Серед інших джерел важливе місце посідають *спогади*. Історію діяльності «Зарева» сьогодні відображено у спогадах Б. Винара під назвою «Зарево та «Розбудова Держави»», які були опубліковані в Денвері в 2003 р. [12]. Проте доступним є й примірник цих спогадів машинописного варіанту із правками (очевидно самого автора. – Б. О.), який зберігається у фондах архіву Інституту досліджень української діаспори [8]. Повнішим є варіант опублікованого примірника. Автор спогадів подає чітку характеристику початкового етапу діяльності організації, особливо це стосується періодичного видання «Розбудова держави», багатолітнім редактором якого він був. Аналіз видання та основних публікацій поданих автором у контексті особливостей умов розгортання видавничої праці товариства. Хоча дана праця потребує критичного аналізу та вибіркового використання інформації, проте цілком вірогідно репрезентує факти, пов'язані з функціонуванням товариства, при підтвердженні їх на основі інформації інших джерел. До джерел мемуарного характеру відносимо і статті-спогади М. Плавюка «Народження «Зарево»» [41] та А. Жуковського «Де кілька думок з приводу ювілею «Зарева»» [19] та ін.

Фотографічний матеріал, переважно опублікований, не є численним. Частина фотографій окремих членів товариства, клітин та студентських груп, опублікована в пропам'ятній книзі «Українське студентство в Америці», виданій із нагоди десятилітньої діяльності Союзу Українських Студентських Товариств Америки [1].

Джерельна база дослідження є цілком репрезентативною та такою, яка може бути визнана достатньою для написання дослідження, але лише в разі використання інформаційного наповнення джерел комплексно та систематично. Основними джерелами, без яких неможливо повноцінно дослідити діяльність організації, є епістолярії. Вся сукупність джерел є досить численною та різноманітною у видовому відношенні. Грунтовне дослідження джерел із цієї тематики неможливе без критичного підходу до встановлення вірогідності поданої в них інформації. Разом із тим дослідник змушений залучати багато матеріалів, котрі не стосуються дослідження безпосередньо, але містять відомості про історичне тло подій. Проте, використання значної кількості матеріалів такого характеру створює досліднику можливість глибше та об'єктивніше дослідити функціонування товариств у контексті культурного, наукового, політичного та громадського життя української діаспори.

Список використаних джерел та літератури:

1. Альманах Українське Студентство в Америці : Пропам'ятна Книга СУСТА / за ред. О. Зінкевича, В. Прибили, Л. Купчик. – Балтімор ; Нью-Йорк, 1963. – 156 с.
2. Антонович М. Звіт Провідника «Зарева» за час від 21 травня 1950 до 30 червня 51 р. / М. Антонович // Листок Дружби. – 1951. – Ч. 7(2). – С.10-14.
3. Архів ОУН у Києві, ф. «Зарево», Комунікат від 28 травня 1951 року, 1 арк.

4. Архів ОУН у Києві, ф. «Зарево», Комунікат від 10 травня 1950 року, 2 арк.
5. Архів ОУН у Києві, ф. «Зарево», спр. «І європейський з'їзд», Звіт організаційного референта Проводу ОУСТ НС «Зарево» за час від 20 травня 1950 до 30 червня 1951 року, 6 арк.
6. Архів ОУН у Києві, ф. «Зарево», спр. «Членські анкети», Заява про вступ до «Зарева» Осипа Зінкевича, 1 арк.
7. Архів ОУН у Києві, ф. «Зарево», спр. «Членські анкети», Заява про вступ до «Зарева» Віри Смереки, 2 арк.
8. Архів Українського Історичного Товариства. – Ф. «Спогади». – Винар Б. Зарево і «Розбудова держави». Спомини. – 75 арк.
9. Атаманенко А. Є. Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність. – Острог : НаУОА, 2010. – 672 с.
10. Бюлетень Зарево. – 1949. – Ч. 1. – 46 с.
11. Бюлетень Зарево. – 1951. – Ч. 3. – 25 с.
12. Винар Б. Моє життя – спомини / Б. Винар. – Денвер: Українське Академічне Видавництво, 2003. – 548 с.
13. Винар Б. Праця з комісії Зарева / Б. Винар // Листок Дружби. – 1964. – Ч. 1 (13). – С. 13-16.
14. Винар Л. Звіт з діяльності клітини «Зарева» ім. П. Орлика / Л. Винар // Листок Дружби. – 1961. – Ч. 1(12). – С. 3-4.
15. Герець М. До питання приєднання нових членів / М. Герець // Листок Дружби. – 1960. – Ч. 2 (11). – С. 14-15.
16. Дорожинський П. Звіт організаційного референта Проводу ОУСТ НС «Зарево» за час від 20 травня 1950 до 30 червня 1951 року / П. Дорожинський // Листок Дружби, 1951. – Ч. 7(2). – С. 20-23.
17. Дуда Б. Фінансовий звіт Стипендійного фонду ім. О. Ольжича / Б. Дуда // Листок Дружби. – 1951. – Ч. 6. – С. 7.
18. Жегуц І. Звіт фінансової реферантури Проводу «Зарева» за час від 20. 5. 50. до 1. 7. 51. / І. Жегуц // Листок Дружби, 1951. – Ч. 7(2). – С. 25.
19. Жуковський А. Декілька думок з приводу ювілею «Зарева»: [Електронний ресурс] / А. Жуковський. – С. 1. – Режим доступу до статті : http://zarevo.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=46:-lr&catid=34:2010-06-30-09-00-24&Itemid=57.
20. Жуковський А. Звіт з діяльності комісії «Зарева» від 25 травня 1950 року до 1 червня 1951 / А. Жуковський // Листок Дружби. – 1951. – Ч. 7(2). – С. 26-27.
21. Жуковський А. Річний звіт з діяльності представництва «Зарева» на Західну Європу / А. Жуковський // Листок Дружби. – 1951. – Ч. 7(2). – С. 24-25.
22. Звіт з діяльності клітини «Зарева» в Нью Йорку за діловий рік 1959-1960 // Листок Дружби. – 1961. – Ч. 1(12). – С. 5-6.
23. Звіт із діяльності Українського Академічного Товариства «Зарево» осередок ім. Олега Ольжича у Філадельфії за час від 9-го травня 1959 р. до 12-го березня 1961 р. // Листок Дружби. – 1961. – Ч. 1(12). – С. 4-5.
24. Історичне джерелознавство : Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
25. Касовий звіт Центрального керівництва Стипендіального фонду ім. О. Ольжича // Розбудова держави. Бюлетень «Зарево». – 1954. – Ч.(2) (13). – С. 47.
26. Комунікат // Листок Дружби. – Січень-лютий, 1951. – Ч. 4-5. – С. 16.
27. Листок Дружби. – 1960. – Ч. 2(10).
28. Листок Дружби. – Липень, 1966. – Ч. 1 (14). – 6 с.
29. Листок Дружби. – Серпень, 1967. – Ч. 1 (15). – 4 с.
30. Макарчук С. Писемні джерела з історії України : Курс лекцій / С. Макарчук. – Львів : Світ, 1999. – 352 с.
31. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1966», Протокол з першого засідання Крайового Проводу від 31 грудня 1965 року, 1 арк.
32. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1966»,
33. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1966», Протокол з другого засідання Крайового Проводу від 12 лютого 1966, 2 арк.
34. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1949», Статут організаційної централі УСТНС «Зарево», 6 арк.
35. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1951», Проект зміни статуту ОУАТНС «Зарево» від 1 липня 1951 року, 3 арк.
36. Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», архів Зінкевича О. С., фонд «39 ЛМ», спр. «УАТНС «Зарево» 1951», Статут УАТНС «Зарево» від 1 липня 1951 року, 9 арк.
37. «На Стипендійний фонд ім. О. Ольжича зложили: ...» // Листок Дружби. – Чикаго; Монреаль, 1951. – Ч. 4-5. – С. 19-20.

38. Обіжник Зарево Нью Йорк, грудень 1965. – Ч. 3. – 4 с.
39. Папакін Г. Джерела з історії ОУН та УПА: проблеми класифікації, зміст документів повстанського походження / Г. Папакін // Український історичний журнал. – 2012. – Вип. 4 (№505). – С. 154-171.
40. Перед Світовим Конгресом «Зарева» // Svoboda. The Ukrainian Weekly. – 1967. – № 198. – арк. 4.
41. Плав'юк М. Народження «Зарева»: [Електронний ресурс] / М. Плав'юк, 2010. – С. 1. – Режим доступу до статті : http://zarevo.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47:-lr&catid=34:2010-06-30-09-00-24&Itemid=57.
42. Промінь // Svoboda. The Ukrainian Weekly. – 1959. – № 31. – арк. 4-5.
43. Процик В. Звіт з діяльності клітин У. А. Т. «Зарево» в Нью Йорку за час від 10-го квітня 1960 р. до 21 квітня 1961 р. / В. Процик // Листок Дружби. – 1961. – Ч. 1(12). – С. 3-4.
44. П'ятий З'їзд Зарева // Самостійна Україна. – 1955. – Ч. 8 (88). – С. 19-20.
45. Стерчо П. Звіт першого заступника Провідника «Зарева» за час від 21. 5. 50 до 30. 6. 51 р. / П. Стерчо // Листок Дружби. – 1951. – Ч. 7(2). – С. 15-19.
46. Сторінка Зарева // Svoboda. The Ukrainian Weekly, 11 August 1962. – № 153. – арк. 4.
47. Сторінка Стипендійного фонду ім. О. Ольжича. Звідомлення з діяльності та фінансових оборотів за час від серпня 1950 р. до 30. 6. 1951 // Листок Дружби, 1951. – Ч. 7(2). – С. 28-33.
48. «Українська молоде!» // Бюлетень Зарева, 1949. – Ч. 1. – С. 45-46.
49. Фінансовий звіт Краєвого Керівництва Стипендійного фонду ім. О. Ольжича за час від 21. 05. 1951 до 30.06.1952 р. // Розбудова держави. Бюлетень «Зарево», 1952. – Ч. (2-3) (6-7). – С. 30.
50. Хроніка // Бюлетень Зарева, 1949. – Ч. 1. – С. 41-44.
51. ЦДАЗУ, ф. 38, оп. 1, спр. 22, арк. 3.
52. ЦДАЗУ, ф. 54, оп. 1., спр. 1.
53. ЦДАЗУ, ф. 54, оп. 1, спр. 20, арк. 5.
54. ЦДАЗУ, ф. 54, оп. 1, спр. 6, арк. 5-25.
55. ЦДАЗУ, ф. 54, оп. 1, спр. 8.
56. Черченко Ю. Архів ОУН в Києві / Ю. Черченко // Український археографічний щорічник. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 25-31.
57. Янів В. Українська студентська преса (Історично-бібліографічний нарис) Із факсиміле наголовних сторін 18 журналів / В. Янів // Студії та матеріали до новішої української історії. – Мюнхен, 1983. – Т. 2. – С. 36-95.

Стаття надійшла до редколегії 09.03.2016.

Александр Бокайло

ОРГАНИЗАЦИЯ «ЗАРЕВО»: ИСТОЧНИКИ ИССЛЕДОВАНИЯ

В данной статье предпринята попытка охарактеризовать и классифицировать источники к изучению истории деятельности общества «Зарево» в диаспоре. В основе исследования были использована комплексная или комбинированная схема классификации источников, с помощью которой и удалось включить в исследование все доступные материалы. автор пришел к выводу о том, что рассмотренную источниковую базу можно считать репрезентативной и такой, которая позволяет объективно и достоверно изучать очерченную научную проблему.

Ключевые слова: «Зарево», источниковая база, коммуникат, идеологическая платформа, устав, Центральный государственный архив зарубежной украиники (ЦГАЗУ), информационные бюллетени.

Oleksandr Bokailo

«ZAREVO» ASSOCIATION: THE SOURCES OF THE STUDY

This article is an attempt to describe and classify sources for studying history of «Zarevo» association activity in Diaspora. There was used a complex and combined classification scheme of sources, with the help of which it was possible to include all available sources in the study. On the basis of this study the source base of this subject can be considered as representative and one that allows to investigate the outlined scientific problem objectively and fairly. The sufficient classification and analysis of references has given an opportunity for a scholar to determine the prospects of further scientific researches.

Key words: «Zarevo», references, communicative element, ideological basis, articles of association, Central State Archives of Foreign Archival Ukrainianica, informational leaflets.